

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО; ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

Задорожна С.М.,

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри європейського права та порівняльного правознавства
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

УДК 341.01

DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2020.3.19>

СПІЛЬНІ МАТЕРІАЛЬНІ ПРИНЦИПИ СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ

Вступ. Кожна національна правова система в силу об'єктивних причин має власні фундаментальні принципи, які в більшості випадків є спільними, незалежно від особливостей окремих правових систем. Це передусім стосується загальних принципів. Зокрема, важливу роль спільні принципи відіграють у ЄС, де ст. 6 Договору про ЄС визнає основними принципами Союзу є спільні принципи всіх держав-членів – свобода, демократія, шанування прав людини й основних свобод, верховенство права, шанує основні права, гарантовані ЄКПЛ, і ті, що впливають із конституційних традицій, спільних у державах-членах, і трактує їх як загальні принципи права ЄС.

Принципи міжнародного права як фіксуються в міжнародно-правовій системі, так і можуть запозичуватися з національних правових, також міжнародне право визнає спільними принципи, віднайдені людством, як спільне безкордонне напрацювання. На відміну від норми принципу міжнародного права, загальні принципи права не приписують конкретну поведінку, а мають на меті охорону певних цінностей. Саме тому суди міжнародної юрисдикції під час винесення рішення на підставі загальних принципів права згадують про них більше в окремих думках чи консультативних висновках, ніж у самому рішенні.

Дослідженню сутності, значення та функціонування принципів у міжнародному праві повсякчас приділяли достатньо уваги вітчизняні й зарубіжні як учені-міжнародники, так і теоретики права. Зокрема, загальнотеоретичні аспекти проблеми принципів права стали предметом докторського дослідження українського вченого-теоретика А. Колодія, а також робіт С. Погребняка, О. Уварової. Спеціальним дослідженням у сфері міжнародного публічного права присвячені праці Л. Галенської, О. Луткової, Л. Новікової, А. Сибатян. Чимало думок і бачень проблеми залишає визначення загальноновизнаних принципів міжнародного права, їх системи, нормативного закріплення в міжнародному праві та їх місця.

Проблема взаємовпливу національних правових систем, що проявляється у визнанні спільних принципів і цінностей, які становлять правові основи сучасного глобального міжнародного співіснування. Глобалізація простежується в усіх структурних елементах національної, наднаціональної та міжнародної правових систем, передусім у системі їх джерел

і принципів, а тому важливим завданням є виявлення таких принципів у сучасній теорії та практиці.

Звичайно, основоположними для всіх загальних принципів права є **принцип верховенства права** (або панування права) та принцип законності як якісна характеристика права й закону, як ефективність їх застосування. Важливим моментом тут є те, що іноді ці принципи ототожнюються або взагалі не виділяються серед загальноновизнаних принципів права як аксіома права. Принцип законності, як правило, реалізується через відомі технічні правила як «пріоритет спеціального закону (договору) щодо загального», «наступний закон (договір) має пріоритет на попереднім» тощо, які детальніше ми розглянемо пізніше. Крім того, принцип панування права тісно пов'язаний і реалізується на засадах принципів розумності, добросовісності й справедливості, адже загальноновизнано: «несправедливе право не є правом». Указані принципи загальні й для національного, і для міжнародного права як основа функціонування правових систем загалом. Принцип законності, зокрема, в міжнародному праві є частиною міжнародного звичаєвого права (наприклад, *nullum crimen sine lege* – ст. 22 Статуту МКС). Німецький учений-міжнародник Г. Верле [1, с. 50] називає принцип законності міжнародним стандартом, що в міжнародному праві має менш жорсткий характер, на відміну від національних правових систем. Принцип верховенства права в міжнародному праві конкретизується крізь принципи рівності перед законом, відповідальності перед законом, неупередженого застосування законів, поділу влади, участі в прийнятті рішень, правової визначеності й недопущення свавілля, процесуальної та правової транспарентності, які гарантуються й дотримуються на національному рівні законами, що відповідають міжнародним нормам і стандартам прав людини, а отже, верховенству міжнародного права перед національним правом. Міжнародне співробітництво із забезпечення реалізації принципу верховенства в рамках системи ООН здійснює Координаційно-консультативна група з питань верховенства права¹, що діє за підтримки Підрозділу з питань верховенства права під керівництвом першого заступника Генерального секретаря.

¹ Офіційна сторінка «Координаційно-консультативної групи з питань верховенства права». URL: <http://www.unrol.org>.

Принцип розумності (reasonableness) є необхідним фактором дієвості права особливо в умовах сучасної мінливості соціальних, політичних та економічних відносин завдяки наданню праву юридичної гнучкості, а право є засобом і результатом забезпечення розумності в усіх галузях національного й міжнародного права. Принцип розумності розглядається як універсальний принцип права. Зокрема, Є. Скурко зазначає, що «універсальні принципи права ... задають формат, що дає праву змогу виконувати своє призначення» [2, с. 83]. Г. Чернобель продовжує, що «універсальна природа принципу розумності дає змогу розуміти право як розумне явище, бачити в праві пряме відношення до розумності». [6] Реалізація принципу розумності в матеріальному праві здійснюється крізь поняття: оптимальність, турботливість, лояльність, співвідношення інтересів, відсутність зловживання правом, загальне благо, збалансованість інтересів тощо. У процесуальному – крізь поняття «розумне судове рішення» як оптимальний вибір між різними законними можливостями. Отже, розумність є універсальним принципом права, що забезпечує доцільність застосування норм матеріального та процесуального права.

Принцип справедливості. Справедливість є загальним принципом усієї юридичної діяльності, адже право – це мистецтво добра і справедливості. Цей принцип сягає своїм корінням у середні віки, а тому його часто цитують відомими тезами з римського права: («справедливість є постійна й незмінна воля кожному віддавати по заслугах» – *justitia est constans et perpetua voluntas suum cuique tribuere*; *judex aequitatem semper spectare debet* – «суддя завжди повинен мати на увазі справедливість»); «у всіх юридичних справах юстиція і справедливість мають перевагу перед суворим розумінням права» – *placuit in omnibus rebus praecipiam esse justitiae quam stricti iuris rationem* тощо). Отже, справедливість повинна передбачати неупередженість, істинність, правильність, законність, чесність, усебічність і повноту обставин. У міжнародному праві його йменують як *ex aequo et bono* (*по справедливості й доброті*), однак є базисом для правосуддя як міжнародного, у т. ч. й міжнародного комерційного арбітражу, так і національного (ст. ст. 2 і 25 Конституції Греції, ст. 6 КК РФ тощо), головним імперативом права в усіх континентальних правових системах і *lex mercatoria*. Принцип справедливості як загальний принцип національного та міжнародного права згадується ще в спеціальній резолюції Інституту міжнародного права 1937 року як нормативна необхідність урахувати справедливість під час вирішення міжнародних і внутрішньодержавних спорів тією мірою, якою це сумісно з повагою до права. Отже, принцип справедливості, як і принцип розумності, належить не тільки до загальних принципів права, а й до основних принципів міжнародного права.

Принцип справедливості також є спільним основоположним принципом сучасного міжнародного права та загальним принципом права націо-

нальних правових систем, а отже, застосовується рівною мірою на міжнародному й національному рівнях. На міжнародному рівні принцип добросовісності є умовою дотримання стабільності під час реалізації міжнародно-правових норм завдяки забороні будь-яких проявів скритності, обману, вимоги до взаємного врахування законних інтересів, принципу справедливості, узгодженості дій суб'єктів міжнародного права як у правотворчій, так і у правозастосовній практиці, утримуватися від отримання несправедливих переваг, які могли б бути результатом буквального й непередбачуваного тлумачення угод між ними. Найвищим проявом принципу добросовісності в міжнародному праві є принцип добросовісного виконання міжнародних зобов'язань, зафіксований нарівні з такими принципами, як суверенна рівність держав; заборона застосування сили або погрози силою тощо, у Декларації 1970 р. про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами згідно зі Статутом ООН; у Заключному акті Ради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р., у Віденській конвенції 1969 р. про право міжнародних договорів (преамбула; ст. ст. 26, 31, 46), ст. 1.3 Принципів УНІДРУА. Стаття 2 Статуту ООН закріплює: «Усі члени Організації Об'єднаних Націй добросовісно виконують прийняті на себе за дійсним Статутом зобов'язання, щоб забезпечити їм всім у сукупності права й переваги, що випливають із належності до складу членів Організації».

Принцип *pacta sunt servanda* – базовий принцип міжнародного договірного права, згідно з яким належно укладений договір є обов'язковим для сторін, нерозривно пов'язаний із загальновизнаним принципом свободи договору (договір є законом для його сторін) і принципом обов'язковості договору, при цьому, якщо принцип свободи договору – це принцип-право, принцип *pacta sunt servanda* та принцип обов'язковості договору є принципами-вимогами, адресованими до сторін. Обидва принципи є проявом принципу добросовісності в договірних зобов'язаннях як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Принцип добросовісності пов'язаний із низкою інших принципів права, що беруть свої витоки з римського права, а саме: «*dura lex, sed lex*» – суворий закон, але це закон (тобто, яким би закон не був суворим, його треба дотримуватися), «*ignotia iuris nocet*» – незнання закону не є виправданням. Загальне правило гласить: договір не створює зобов'язань або прав для третьої держави без її на те згоди (ст. 34 Віденської конвенції). Це правило відоме як принцип *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*, є загальновизнаним принципом міжнародного права. На нашу думку, ці принципи повною мірою застосовні й до міжнародних відносин, зокрема це стосується імперативних принципів міжнародного права, дотримання яких не потребує погодження зі стороною виконавця, оскільки останні є загально-визнаними нормами міжнародного права, що мають силу *jus cogens*.

Принцип добросовісності має своїм змістом і реалізується згідно із загально визнаними інститутами *справедливий естопель* і незловживання правом. *Equitable estoppel* (ст. 45 Віденської конвенції 1969 р. про право міжнародних договорів), так він називається в доктрині міжнародного права, є основою принципу добросовісності та справедливості, на яких базується більшість загально визнаних норм міжнародного права. Порушення принципу справедливості в заявах і поведінці держави проявляється в непослідовності її позиції, *естопель* у загальному плані означає заборону для держави заперечувати те, що вона до того визнала на основі явно виражених актів або своєї поведінки, навіть у разі недійсності або припинення договору за її участю, виходу з нього або призупинення його дії. Наслідком порушення *естопель* є заборона на *non concedit venire contra factum proprium* (заборонено висловлюватися на протиріччя власному слову або вчинку), а тому необхідність дотримання послідовності в публічних заявах і поведінці держав є вимогою дотримання принципу добросовісності як вимоги принципу *естопеля*. Здійснення суб'єктивного права з метою завдання шкоди законним інтересам іншого суб'єкту права, у тому числі міжнародного, або спричинення шкоди загально визнаним інтересам усього світового співтовариства являє собою зловживання правом. Інститут незловживання правом відомий і національному, в тому числі й міжнародному приватному, праву та міжнародному праву. Ідея визнання інституту зловживання правом належить грецькому юристу Н. Політису, який у 1925 р. в Гаазькій академії міжнародного права визначив його як недопустимість використання однією державою своїх суб'єктивних прав на шкоду законним правам іншої держави. Отже, основою для побудови міжнародного правопорядку як природного прогресу людської цивілізації на основі пріоритету й довіри до права мають стати принципи добросовісності, справедливості та розумності як найвищий прояв панування права.

Принцип демократизму передбачає, що базисом для права має бути загальне благо. Корені цього принципу сягають стародавнього римського права, де відомою була теза «*sabius populi suprema lex*» – благо народу – найвищий закон. Сучасне розуміння принципу демократизму передбачає необхідність відповідності законів держави волі й інтересам більшості суспільства, яка виражається в процесі правотворчості на всіх рівнях. На міжнародному рівні принцип демократії передбачає відповідність кожної національної правової системи вимогам міжнародних стандартів демократії як найвищого засобу забезпечення індивідуальних і колективних інтересів, усього інтернаціонального співтовариства загалом і поваги суверенних прав держави, незалежно від відмінностей у національних правових системах останніх. Декларація тисячоліття ООН від 08.09.2000 проголошує: «Ми не пошкодуємо зусиль для заохочення демократії та зміцнення правопорядку, а також для забезпечення поваги всіх міжнародно-визнаних прав людини й основних свобод,

включаючи право на розвиток» [3]. Віденська декларація з прав людини 1993 р. прирівнює принцип демократії до загальних принципів міжнародного права, закріплених у Статуті ООН, а отже, принцип демократії на сучасному етапі набуває характеру спільного основоположного принципу права й універсального принципу міжнародного права. На національному рівні принцип демократизму передбачає фундаментальні юридичні положення, що регулюють політичні відносини (народовладдя, партиципації тощо), тобто участь народу в здійсненні політичної та державної влади на всіх рівнях і в усіх сферах суспільного життя (ст. ст. 3, 44 Конституції України, ст. 2 Конституції Франції тощо), політичного плюралізму й багатопартійності (ст. 13 Конституції України, ст. 11 Конституції Болгарії, ст. 5 Конституції Молдови тощо), перемоги й самоврядування політичних та інших об'єднань громадян, місцевого самоврядування тощо (ст. 72 Конституції України, ст. ст. 6, 140, 141 Конституції Іспанії тощо). Поняття демократії можна знайти в практиці ЄСПЛ, зокрема по справі Янг (Young), Джеймс (James) і Вебстер (Webster) проти Об'єднаного Королівства: «Демократія вимагає досягнення рівноваги, що гарантує меншості справедливе ставлення до неї ними й виключає будь-яке зловживання домінуючим становищем» [8].

Принцип верховенства (пріоритету) й гарантованості прав людини є загально визнаним імперативним принципом права демократичних держав і міжнародного права зокрема. У Давній Греції поняття демократії було синонімом поняття «верховенство права». І це пов'язується з тим, що «в Давній Греції не існувало органу, який би монополізував процес прийняття законів. Так, закон був продуктом активності громадян» [7]. Принцип верховенства прав людини закріплений у більшості конституційних актів держав світу (ст. ст. 17 і 55 Конституції України, ст. 18 Конституції Литовської Республіки), а на міжнародному рівні – як основний імперативний принцип та основна риса міжнародного права проголошений Заключним актом НБСЕ 1975 р., Паризькою хартією для нової Європи 1990 р. Міжнародне право та внутрішнє право сьогодні є зорієнтовані на людину, її права визначають характер політико-правової системи держави загалом як демократичної, а тому відбувається певна інтеграція національного конституційного та міжнародного права саме у сфері прав людини, повага та захист прав людини – одна з головних цілей ООН.

Реалізація принципу пріоритету прав людини тісно пов'язана з **принципом гуманізму** («гуманізм» походить від латинського *humanitas* – людяність), одна з найбільш важливих моральних категорій. Саме на основі принципу гуманізму здійснюється зв'язок між нормами міжнародного права й іншими соціальними нормами, їх трансформація у право. Принцип гуманізму є юридичною гарантією соціальних прав і демократичних свобод людини в державі, гідних умов для існування та розвитку особистості в суспільстві, де найвищою цінністю визнаються права та свободи людини (принцип гуманізму як

визнання людини, її прав і свобод найвищою цінністю в суспільстві й державі закріплюється на конституційному рівні (ст. 2 Конституції України, ст. 21 Конституції Республіки Білорусь тощо)). На міжнародному рівні принцип гуманізму відіграє вирішальну роль у взаєморозумінні між державами в розв'язанні глобальних проблем суспільства для досягнення загального прогресу й ефективності міжнародного права. Посилання на принцип гуманності фігурують у преамбулах конвенцій, резолюціях Генеральної Асамблеї ООН, а також у дипломатичній і судовій практиці. Класичним прикладом є рішення Міжнародного суду у справі по протоку Корфу, де суд посилається на загальні принципи права й, зокрема, на «елементарні міркування гуманності, ще більш нагально важливі під час миру, ніж під час війни» [9].

До спільних загальноновизнаних принципів права зараховують також **принцип юридичної рівності**. Цей принцип відомий уже в Стародавньому Римі, а тому вважається одним із найважливіших основ принципу демократизму та справедливості, є їх невід'ємною частиною та гарантією. Принцип рівності є необхідною умовою як у відносинах між людьми, так і між народами, він закріплюється як на національному рівні в конституціях (ст. 19 Конституції України, ст. 2 Конституції Франції тощо) та основних кодексах держав, так і на міжнародному рівні й у більшості універсальних міжнародних договорів (ст. ст. 1, 2, 7 Загальної декларації прав людини 1948 р., ст. 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., ст. 1 Протоколу № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., ст. ст. 14, 26 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.), означає, що до однойменних суб'єктів не можуть застосовуватися будь-які розрізнення, винятки, обмеження чи переваги з огляду на певні їх властивості (рівність прав та обов'язків, рівність перед судом і законом, рівні можливості процесуального характеру, принцип недискримінації). Особливим проявом цього принципу на міжнародному рівні є принципи суверенної рівності держав, принцип рівноправності й самовизначення народів і націй як основоположні імперативні принципи міжнародного права. Цей принцип також ґрунтується на загальноновизнаному принципі, що бере свої витоки в римському праві, «*par in parem non habet imperium*» – рівний над рівним немає влади, означає, що жодна з держав не може здійснювати свою владу над іншою державою, її органами, майном, «*paria tertiis nec nocent nec prosunt*» – міжнародний договір зобов'язує тільки його учасників, а також «*conventio facit jus*» – згода створює право, інакше б відкривався широкий простір для нав'язування волі одних держав іншим, що суперечить самій сутності міжнародного права як права координаційного, міждержавного.

Загальноновизнаним є **принцип відповідальності**. Як відомо, порушення законів усередині держави неминуче спричиняє відповідальність. Аналогічне положення існує й у міжнародному праві. Принцип

юридичної відповідальності, як і всі основоположні принципи права, діють у тісному взаємозв'язку, зокрема останній ґрунтується на принципах справедливості, невідворотності, своєчасності, пропорційності, доцільності й обґрунтованості, порушення права не створює права, принципі єдності прав та обов'язків, переконання й примусу, принципі відшкодування збитків, зворотної вимоги незаконно виплачених сум, принципі відповідності покарання тяжкості вчиненого злочину, лише одне покарання встановлюється за одне правопорушення (принцип, що став аксіомою). Презумпція невинуватості як обґрунтованість юридичної відповідальності також походить із римського права (*omnis indemnatur pro innoxio legibus habetur*), означає, що кожен незасуджений розглядається правом як невинний. Презумпція невинуватості є елементом презумпції добросовісності громадян, тобто презумпції їх невинуватості не тільки в учиненні злочину, а й будь-якого іншого правопорушення. Принцип презумпції невинуватості є одним із основоположних положень статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини. Якщо звернутися до правозастосовної практики, то повноваження, зокрема, Міжнародного кримінального суду щодо застосування загальних принципів права прописані досить детально. Суд застосовує загальні принципи права, узяті ним із національних законів держав світу, включаючи, відповідно, національні закони держав, які за загальних обставин здійснювали юрисдикцію щодо цього злочину, за умови, що ці принципи не є несумісними із цим Статутом, міжнародним правом і міжнародно визнаними нормами і стандартами, у разі неможливості вирішити справу відповідно до міжнародних договорів, принципів і норми міжнародного права.

Безліч прикладів виявлення й застосування загальних принципів права можна знайти в практиці МТКЮ. Найперше такі принципи застосовувалися МТКЮ для заповнення правових «прогалин». Так, під час розгляду справи Прокурор проти Кунарака та ін. «трибунал зіткнувся з відсутністю в міжнародно-правових документах визначення такого злочину проти особи, як зґвалтування. Щоб сформулювати власне визначення, необхідне для винесення рішення по розглядуваній справі, МТКЮ вивчив відповідні визначення, як вони викладені в національних правових системах низки держав. Розглядаючи національні правові системи, Судова камера проводить дослідження основних правових світових систем не з метою виявити специфічну норму, схвалену більшістю правових систем, а з метою розгляду шляхом вивчення національних правових систем загалом можливості ідентифікації певних базових принципів або, висловлюючись мовою рішення Фурундзія, «спільного знаменника» цих правових систем, який охоплює принципи, що можуть бути схвалені на міжнародному рівні [5, с. 252].

Як правило, органи міжнародного правосуддя дотримуються досить високих стандартів у разі виявлення загальних принципів права в національному законодавстві. Аналіз національних правових

актів у контексті розгляду питання про існування того чи іншого загального принципу права не є механічним у тому смислі, що відповідні положення у внутрішньодержавних нормативно-правових актах не завжди передбачають наявність загального принципу права, яке шукається. У зв'язку із цим заслуговує на увагу висловлювання Апеляційної камери МТКЮ, що, «згідно з доктриною загальних принципів права, прийнятих у країнах світу, національне законодавство й судова практика не можуть розглядатися як джерела міжнародних принципів і норм. Для допустимості такого обґрунтування необхідно буде продемонструвати, що більшість країн, якщо не всі, дотримуються однакового уявлення про загальну мету» [10]. Коли висновки про наявність загального принципу права підкріплюються підходом, що поділяється більшістю держав, це, безумовно, підвищує їх переконаність та авторитет. Водночас потрібно враховувати, що вивчення практики більшості держав нереалістичне, тому такий аналіз часто має вибірковий характер [5, с. 253].

Висновки. Якщо в національному праві загальні принципи права закріплюються в конституціях чи кодексах або законах держави, то в міжнародному публічному праві таке закріплення (визнання) відбувається на рівні міжнародного договору чи міжнародного звичаю, що підносить загальні принципи права в ранг загальноновизнаних принципів права. Водночас принципи національних систем права з погляду ієрархії норм глобальної юридичної системи підпорядковані як загальним принципам міжнародної системи, так й основним принципам міжнародного права. Як доводять дослідження окремих принципів права, західноєвропейська правова культура, а саме римське право, неабияк вплинула на формування й розвиток міжнародного права, а зароджені в ньому принципи відображені як у загальних принципах права, так і в юридично закріплених міжнародно-правових нормах як сукупний світовий право-культурний досвід. Зароджуючись ще в докласичному періоді міжнародного права у формі принципів-ідей, вони зумовлюють зміст принципів загального характеру й основних принципів, які і є безпосередньою основою нормативного правового регулювання суспільних відносин, що входять до предмета міжнародного права. Одним із найваж-

ливіших виражень принципів західноєвропейської правової культури в міжнародному праві є визнання в ньому принципу поваги прав і свобод людини як одного з основоположних, який гарантується низкою принципів, як принципу пропорційності обмеження прав і свобод конституційно значимим цілям, принципу поваги гідності особистості як рівноправного суб'єкта у взаєминах із державою, принципу гласності, принципу свободи особи (неприпустимість свавільного втручання в особисте життя людини), принципу непорушності права власності (свободи власності), принципу судового захисту порушеного права чи інтересу тощо. Отже, основоположні начала (засади) функціонування міжнародного співтовариства базуються на низці спільних принципів національного права держав, які тісно взаємодіють одна з одною на міжнародному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Верле Г. Принципы международного уголовного права : учебник / пер. с англ. С.В. Саянина. О. Феникс. Москва : ТрансЛит, 2011. 910 с.
2. Віденська декларація та Програма дій 1993 р. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_504 (дата звернення: 10.01.2020).
3. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних націй 2000 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_621 (дата звернення: 04.01.2020).
4. Скурко Е.В. Принципы права в современном нормативном правовом понимании. Москва : Юрлитинформ, 2008. 197 с.
5. Смбалян А.С. Решения органов международного правосудия в системе международного публичного права. Москва : Статут, 2012. 270 с.
6. Чернобель Г.Т. Правовые принципы как идеологическая парадигма. *Журнал российского права*. 2010. № 1 (157). С. 84–94.
7. Brian Z. Tamanaha On the Rule of Law: History, Politics and Theory. 2004. Chap. 1. 196 p.
8. Case of Young, James and Webster v. The United Kingdom (Application no. 7601/76; 7806/77). URL: <http://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/1981/4.html> (дата звернення: 03.02.2019).
9. Corfu Channel case. *ICJ Reports*. 1949. P. 4, 22; 16 AD. P. 155.
10. M.C. v. Bulgaria. Appl. № 39272/98. Council of Europe: European Court of Human Rights. 3 December 2003. Para. 163.

Задорожна С.М. СПІЛЬНІ МАТЕРІАЛЬНІ ПРИНЦИПИ СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ

Стаття присвячена проблемі аналізу доктринальних і нормативних джерел про основні принципи права як рівність, добросовісність, справедливість, що закріплено як спільні принципи визнаними сучасними правовими системами норм міжнародного права й отримують тлумачення в низці інших спільних принципів національних правових систем, таких як принцип справедливості в неприпустимості свавілля під час тлумачення закону правозастосовувачем, визначеність, ясність, недвозначність норми, принцип неприпустимості надання зворотної сили закону, що обмежує права громадян, принцип заборони надформалізму; принцип демократії в принципі правової держави, принципи розподілу влад; принцип верховенства права в принципі заборони безглузкого застосування права, загальнообов'язковості й регульовального впливу загальних принципів права, принцип взаємності правової допомоги, принцип загальнообов'язковості норм права й пріоритету перед усіма іншими соціальними нормами, принцип несуперечності норм, що становлять чинне право, і пріоритету закону перед іншими нормативно-правовими актами.

Констатується, що, на відміну від норми принципу міжнародного права, загальні принципи права не прописують конкретної поведінки, а мають на меті охорону певних цінностей. Саме тому суди міжнародної

юрисдикції під час винесення рішення на підставі загальних принципів права згадують про них в окремих думках чи консультативних висновках, ніж у самому рішенні. Найкращим підтвердженням значення загальних принципів права для міжнародного є Статут міжнародного кримінального суду 1998 р., який чітко визнає за джерела як загальноновизнані принципи міжнародного права, так і загальні принципи, узяті з національних законів, за умови їх сумісності з міжнародним правом, міжнародними нормами і стандартами. Завданням дослідження не було проведення комплексної класифікації та окреслення чіткого переліку загальних принципів права, що застосовуються в міжнародному праві, тому в роботі показано їх величезну роль і значення для суспільства й міжнародного співтовариства загалом на конкретних прикладах практичного їх закріплення та визнання.

Ключові слова: загальні принципи права, принцип верховенства права, принцип розумності, принцип справедливості, принцип демократизму, принцип верховенства (пріоритету) й гарантованості прав людини, принцип гуманізму, принцип юридичної рівності, принцип відповідальності.

Zadorozhna S.M. COMMON MATERIAL PRINCIPLES OF MODERN LEGAL SYSTEMS

The article is devoted to the analysis of doctrinal and normative sources on the basic principles of law, such as equality, good faith, justice, which are enshrined as common principles recognized by modern legal systems of international law and are interpreted in a number of other common principles of national legal systems: the principle of justice in the inadmissibility of arbitrariness in the interpretation of the law by the law enforcer, certainty, clarity, unambiguity of the norm, the principle of inadmissibility of retroactive force of the law restricting the rights of citizens, the principle of prohibition of superformism; the principle of democracy in the principle of the rule of law, the principle of separation of powers; the principle of the rule of law in the principle of prohibition of senseless application of law, universality and regulatory influence of general principles of law, the principle of reciprocity of legal aid, the principle of universality of law and priority over all other social norms, the principle of consistency of norms and priority law before other regulations.

It is stated that, in contrast to the norm of the principle of international law, general principles of law do not attribute specific behavior, but are aimed at protecting certain values. That is why the courts of international jurisdiction, when deciding on the basis of general principles of law, mention them in separate opinions or advisory opinions, rather than in the decision itself. The best confirmation of the importance of general principles of law for international law is the Statute of the International Criminal Court of 1998, which clearly recognizes as sources both universally recognized principles of international law and general principles taken from national laws, provided they are compatible with international law, international norms and standards. The aim of the study was not to conduct a comprehensive classification and delineate a clear list of general principles of law applied in international law, so the paper shows their huge role and importance for society and the international community as a whole on specific examples. One of the most important expressions of the principles of Western European legal culture in international law is the recognition of the principle of respect for human rights and freedoms as one of the fundamental, which is guaranteed by a number of principles, such as the principle of proportionality object in relations with the state, the principle of publicity, the principle of individual freedom (inadmissibility of arbitrary interference in a person's private life), the principle of inviolability of property rights (freedom of property), the principle of judicial protection of violated rights or interests, etc.

The aim of the study was not to conduct a comprehensive classification and delineation of a clear list of general principles of law applicable in international law, but to show their huge role and significance for society and the international community as a whole on specific examples of their practical consolidation and recognition. Thus, the fundamental principles (principles) of the international community are based on a number of common principles of national law of states that interact closely with each other at the international level of their practical consolidation and recognition.

Key words: general principles of law, principle of rule of law, principle of reasonableness, principle of justice, principle of justice, principle of democracy, principle of supremacy (priority) and guarantee of human rights, principle of humanism, principle of legal equality, principle of responsibility.